

**DA LI SE MOŽE IZGRADITI POVERENJE U RATOM RAZORENIM ZAJEDNICAMA:
UPOREDNA ANALIZA MITROVICE I MOSTARA**

Januar - Februar 2005

PROJEKAT „STUDIJA IZVODLJIVOSTI O MULTIETNIČKOJ KOEGZISTENCIJI“

Mitrovica-Mostar

Januar-Februar 2005. godine

Nosilac projekta:

NVO „Jelena Anžuska“, Mitrovica

U realizaciji projekta učestvovali:

„Misija ljudi dobre volje“, Zvečan-implementni partner za severni deo Mitrovice

„Mitrovica“, Južna Mitrovica-implementni partner za južni deo Mitrovice

„Sunčana strana“, Mostar-implementni partner za Mostar

11 aktivista NVO sa severne strane Mitrovice / bord NVO severne Mitrovice

11 aktivista NVO sa južne strane Mitrovice / bord NVO južne Mitrovice

Projekat finansirao

British Office
Pristina

SADRŽAJ

Osnovni podaci o projektu.....	strana 5
Rezultati ankete.....	strana 7
...A realnost je.....	strana 18
Portret Mitrovice.....	strana 20
Portret Mostara.....	strana 22
Rezime sastanaka u Mostaru.....	strana 23
Aneks 1 – Upitnik.....	strana 28
Aneks 2 – Uzorak za ankete.....	strana 30

PROJEKAT „STUDIJA IZVODLJIVOSTI O MULTIETNIČKOJ KOEGZISTENCIJI“

Projekat „Studija izvodljivosti o multietničkoj koegzistenciji“ je imao prevashodni cilj da ispita i uporedi iskustva Mitrovice i Mostara. Ova dva grada su ciljano izabrana, jer su bili ili još uvek jesu podeljeni gradovi na Balkanu. S obzirom da je Mitrovica i de facto danas podeljen grad, ideja ovog projekta je bila da se uoče sličnosti i razlike sa Mostarom. Takođe, cilj projekta je bio da se, kroz popunjavanje ankete, utvrde stavovi srpske i albanske zajednice u vezi sa mogućnošću eventualnog približavanja zajednica.

Jedan od ciljeva projekta je bio i upoznavanje sa današnjom realnošću Mostara, koja svakako uključuje i političku, ekonomsku i socijalnu dimenziju. Polazeći od tako postavljenih ciljeva, projektom je bila predviđena poseta Mostaru, koja se zasnivala ne samo na terenskom istraživanju, već i na sastancima sa ključnim činiocima mostarskog društva, kao što su predstavnici lokalne samouprave, nevladinih organizacija i medija. Komparativni metodološki pristup je izabran kao najadekvatniji za potrebe Mitrovice, kako bi se kvalitativno mogle uporediti situacije u pomenuta dva grada, ustanoviti sličnosti i razlike, i doneti zaključak o mogućim sličnim rešenjima.

Ipak, tim aktivista nevladinih organizacija iz Mitrovice je, od samog početka bio svestan da ne postoje univerzalna rešenja koja bi mogla biti primenjena na sve pojedinačne slučajeve. Ovo je neophodno naglasiti i zbog toga što cilj projekta nipošto nije bio izjednačavanje situacije i prejudiciranje rešenja u ova dva grada. U prilog hipotezi koju smo izneli, govore i rezultati ankete, koji nedvosmisleno ukazuju na velike razlike između Mitrovice i Mostara, a zbog čega je praktično nemoguće primeniti isti koncept. Međutim, nakon upoznavanja sa situacijom u Mostaru, jasno je da se neki koraci, iako različiti, u Mitrovici već preduzimaju. Naravno, svaki iole dobar poznavalac mitrovačkih prilika, je svestan stepena udaljenosti srpske i albanske zajednice, te je jasno da je mostarski „dobar koncept“, za duži vremenski period, u Mitrovici neprimenljiv.

Kostur projekta je bila anketa koja je imala za cilj da ispita javno mnjenje Mitrovice i Mostara, u vezi sa situacijom u gradovima i eventualnom mogućnošću zajedničkog života. Anketa, koju je takođe dizajnirao tim aktivista nevladinih organizacija iz Mitrovice, se sastojala od osamnaest pitanja. Uzorak je određen tako da obuhvati ukupno 400 ispitanika iz Mitrovice i Mostara, odnosno po 100 ispitanika na svakoj strani grada.¹ Nadalje, vodili smo računa da se zahvate svi delovi populacije, uključujući starosne, obrazovne, polne i druge relevantne kriterijume.² **Istraživanje je sprovedeno prvo u Mitrovici i to u periodu od 26. – 28. januara 2005. godine, a zatim i u Mostaru od 07. – 09. februara 2005.** Rezultati ankete su obrađeni već u Mostaru tako da je grupa iz Mitrovice, zajedno sa kolegama iz Mostara imala priliku da o njima razgovara i da dobijene podatke analizira još u toku boravka u Mostaru.

Grupa koja je iz Mitrovice krenula put Mostara je bila sačinjena od po jedanaest predstavnika nevladinog sektora sa severne i južne strane. U Mostaru je partner na realizaciji projekta bila organizacija „Sunčana strana“, odnosno njen predsednik Husein Oručević, a u čitav tok aktivnosti su bili uključeni i volonteri iz pomenute organizacije bez čije svesrdne i velikodušne pomoći projekat ne bi bilo moguće uspešno realizovati.

¹ Mitrovica je podeljena na severni, srpski deo i južni, albanski deo, dok u Mostaru na istočnoj strani uglavnom živi bošnjačko stanovništvo, a na zapadnoj strani hrvatsko.

² Kriterijumi za uzorak ankete se nalaze u aneksu na kraju brošure.

Još jedna važna napomena u vezi sa anketom – u Mitrovici se nije radilo u mešovitim timovima, već je svako radio na svojoj strani. Ovo je urađeno zato što ne postoji mogućnost da se nesmetano i slobodno prelazi na drugu stranu, a da pritom bezbednost ne bude ozbiljno dovedena u pitanje. U Mostaru je, pak, anketa rađena u mešovitim timovima, koji su se smenjivali na istočnoj i zapadnoj strani grada. Svi predviđeni kriterijumi su ispoštovani u potpunosti, tako da se rezultati ovog istraživanja mogu smatrati relevantnim.

Drugi deo posete Mostaru je bio predviđen za upoznavanje sa ključnim akterima na društvenoj i političkoj sceni, kako bi se učesnici sa Kosova upoznali sa situacijom u Mostaru i dobili neophodne informacije koje im mogu biti od koristi u budućem radu. Imajući postavljene ciljeve u vidu, u Mostaru je održan niz sastanaka i to sa:

- Predstavnicima medija;
- Predstavnicima nevladinih organizacija;
- Predstavnicima Odbora za uspostavljanje mjera povjerenja;
- Predstavnicima gradske uprave;
- Predstavnicom istraživačkog tima koja radi na analizi nevladinog sektora u Mostaru;
- Predstavnicima Centra za mir i multietničku saradnju

Nakon završene posete Mostaru i analize dobijenih rezultata ankete, tim aktivista nevladinog sektora iz Mitrovice je pristupio izradi brošure koja se sada nalazi u vašim rukama. Na osnovu naših dosadašnjih iskustava i informacija sa terena, verujemo da je projekat „Studija izvodljivosti o multietničkoj koegzistenciji“ postigla postavljene ciljeve i odgovorila izazovima istraživanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA JAVNOG MNENJA

1. Koliko često prelazite u severni/južni, odnosno u istočni/zapadni deo grada?	Mitrovica		Mostar	
	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) nisam prešao/la nikako posle rata	49	40	3	10
b) svakodnevno	4	5	40	16
c) često	12	12	39	40
d) retko	35	43	18	34
	100	100	100	100

Prvo pitanje iz ankete je imalo za cilj da utvrdi koliko često građani Mitrovice i Mostara prelaze na drugu stranu, pri čemu se prelazak posmatrao donekle i u simboličkoj ravni, kao eventualni pokazatelj normalizacije života. Imajući u vidu sve promene i administrativno ujedinjenje grada Mostara koje je formalno otpočelo tokom 2004. godine, rezultati iz ovog grada ne predstavljaju iznenađenje. Naime, svega 13 od 200 ispitanika u Mostaru nijednom nije prešlo u drugi deo grada, što govori u prilog tezi da je u Mostaru, u velikoj meri, uspostavljeno poverenje i stvoreni uslovi za nesmetan zajednički život.

Rezultati iz Mitrovice, iako na prvi pogled ne tako negativni, ipak moraju biti posmatrani u širem kontekstu i zahtevaju dodatno objašnjenje. Na osnovu dobijenih podataka, nešto malo manje od polovine ispitanika na obe strane nikada nije prešlo u drugi deo grada i ova grupa je nesporna. Ipak, više od polovine anketiranih iz južnog i severnog dela grada je izjavilo da je prelazilo na drugu stranu, što bi upućivalo na zaključak da je u Mitrovici situacija relativno povoljna, ako ne i vrlo slična onoj u Mostaru. Međutim, ova slika je potpuno neodrživa u stvarnosti.

Kada je reč o Mitrovici, neizostavno treba napomenuti da se prelasci najčešće završavaju u takozvanoj zoni bezbednosti ili zoni poverenja. Na južnoj strani su smeštene kancelarije međunarodnih institucija, lokalne i međunarodne NVO i banke. Na severnoj strani postoje tri albanske enklave – “Bošnjačka mahala”, “Tri solitera” i “Mikro naselje” što dodatno govori o tome da ljudi ne prelaze u drugi deo grada osim ako nemaju preku potrebu i uz obaveznu pratnju međunarodnih snaga bezbednosti.

Imajući ove rezultate u vidu, gotovo nestvarno zvuči podatak da više od polovine ispitanika prelazi u drugi deo grada. Međutim, ono što naizgled zvuči kao nonsens, ima logično objašnjenje. Najveći broj onih koji prelaze je izjavio da to čini retko, a u tu grupu spadaju i oni koji su u drugi deo grada prešli samo jednom. Za srpsku populaciju, prelazak u južni deo grada se odnosi samo i isključivo na odlazak u crkvu ili na groblje i obično se organizuje svega nekoliko puta godišnje. Dakle, reč je o organizovanim odlascima, ne o spontanim odlukama građana, i to uvek uz jake mere obezbeđenja međunarodnih snaga bezbednosti. Za albansku zajednicu, prelazak u severni deo grada takođe ne znači mešanje sa srpskim stanovništvom. Prelasci Albanaca u severnu Mitrovicu su najčešće zbog odlaska u posetu njihovim rođacima ili prijateljima koji žive u pomenutim enklavama. Takođe, baš kao i Srbi, i Albanci potrebu za prelaskom u drugi deo grada manifestuju kroz odlazak na groblje koje se nalazi na severnoj strani, a uz organizovanu pratnju međunarodnih snaga bezbednosti.

Na osnovu iznetih činjenica koje se moraju imati u vidu kada se razmišlja o Mitrovici, jasno je da srpska i albanska zajednica ne dolaze u kontakt, čak ni onda kada se desi prelazak na suprotnu stranu. U slučaju Mitrovice, očigledno je da brojevi i statistika nisu dovoljni za pravilno razumevanje situacije.

U prilog toj tezi govori i činjenica da svega 4 ispitanika sa severa, odnosno 5 ispitanika sa juga prelazi svakodnevno na drugu stranu. To je, zapravo, ona malobrojna grupa ljudi koja ima stalno zaposlenje u drugom delu grada. U slučaju srpskog stanovništva koje je zaposleno na južnoj strani, radi se pre svega o međunarodnim institucijama, međunarodnim i lokalnim NVO i banci. Albanci, koji rade na severnoj strani, uglavnom su zaposleni u zatvoru, sudu, međunarodnim NVO i severnoj policijskoj stanici.

2. Koji su najčešći razlozi zašto prelazite u drugi deo grada?	Mitrovica		Mostar	
	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) stalno zaposlenje/redovan posao	12	14	10	10
b) po potrebi	29	32	39	37
c) poseta prijateljima/porodici	3	8	15	11
d) radoznalost/šetnja	5	2	17	23
e) nešto drugo	2	4	16	9
	51	60	97	90

Najčešći odgovor na pitanje o razlozima zbog kojih se građani odlučuju na prelazak u drugi deo grada je i u Mitrovici i u Mostaru bio isti i, najkraće se može rezimirati kao potreba. Ipak, i ovde se mora imati u vidu razlika između Mostara i Mitrovice, s obzirom da se u Mostaru kao potreba doživljava i najnormalnija stvar poput odlaska na pijacu, u kupovinu, odlazak u školu, i sl. U Mitrovici se takvi odgovori ne mogu očekivati, te su ispitanici, kada su se odlučivali za ovaj odgovor, najčešće mislili na najurgentnije stvari koje jedino mogu obaviti u drugom delu grada. U analizi prethodnog pitanja je već obrazloženo zbog čega se najčešće prelazi, pa se u tom i takvom kontekstu ima shvatiti pitanje potreba građana severne i južne Mitrovice. Nadalje, u oba grada nema previše onih koji imaju stalno zaposlenje u drugom delu grada, pa je ovaj procenat ispitanika neveliki. Da je situacija prilično različita u Mitrovici i Mostaru se vidi i po tome što je vrlo mali broj onih koji u Mitrovici prelaze da bi videli svoju rodbinu i prijatelje, ili prosto da bi se prošetali, dok je taj broj u Mostaru nezanemarljiv.³

3. Ako ne prelazite koji su razlozi zašto ne prelazite u drugi deo grada?	Mitrovica		Mostar	
	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) strah/bezbednost	31	10	1	1
b) ne postoji potreba	9	27	0	6
c) ne želite da idete	9	1	0	3
d) nešto drugo	0	2	2	0
	49	40	4	10

Na osnovu rezultata ankete, ali i razgovora koji su vođeni, stekao se utisak da je u Mostaru elemenat straha i pitanje bezbednosti anuliran, delimično kao posledica administrativnog ujedinjenja grada, a delimično usled vremenske distance, nepostojanja jezičke barijere, sličnih kulturnih matrica i zajedničke istorije grada, čime se objašnjava mali broj onih koji i dalje ne žele da prelaze u drugi deo grada. Samo su 2 ispitanika izrazila sumnju za svoju bezbednost, dok su oni koji ne prelaze u drugi deo grada kao razlog naveli nepostojanje potrebe ili nešto drugo.

³ Pitanja dva, tri, pet i šest nemaju ukupan zbir 100, jer se odnose samo na one ispitanike koji su prelazili, odnosno nisu prelazili u drugi deo grada

Kada je reč o rezultatima iz Mitrovice, slika je bitno drugačija. Čak 31 ispitanik iz severnog dela Mitrovice je eksplicitno naveo da strahuje za svoju bezbednost i život, te da se zbog toga ne usuđuje na prelazak u južni deo grada. Ovaj rezultat i postojeći strah se moraju posmatrati kroz prizmu nemilih događaja i incidenata koji su se dešavali posle rata, pri čemu se pre svega misli na događaje iz marta 2004. Kod Albanaca je takođe prisutan strah, ali je dominantno nepostojanje potrebe da se odlazi u severni deo grada, što takođe ukazuje na nedostatak volje da se grade bilo kakve veze između dve zajednice. Kod Srba je takođe prisutna i odbojnost, pa je 9 ispitanika odgovorilo da ne želi da prelazi izražavajući na taj način jasan stav.

4. Da li ste stalno živeli u delu grada u kojem sada živite?	Mitrovica		Mostar	
	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) da	49	76	73	79
b) ne	51	24	27	21
	100	100	100	100

Ovo pitanje je imalo za cilj da ponudi sliku o broju interno raseljenih lica u samim gradovima. Međutim, neophodno je naglasiti da je učinjen metodološki propust jer nije postavljeno dodatno pitanje koje bi ukazalo na to da li su oni koji nisu stalno živeli u delu grada u kojem sada žive raseljeni iz drugog dela grada ili iz nekog drugog mesta na Kosovu ili u BiH. Ipak, ubedljivo najviše ljudi koji su raseljeni, odnosno koji nisu oduvek živeli u posmatranim gradovima je u severnoj Mitrovici, gde je čak 51 ispitanik raseljeno lice. Ovaj podatak je takođe važan za razumevanje razloga zbog kojih ispitanici sa severa Mitrovice ne prelaze u drugi deo grada – naprosto, oni na jugu nemaju ni porodicu ni prijatelje. Kada je reč o južnoj Mitrovici i oba dela Mostara, odmah se uočava da nije bilo većeg pomeranja stanovništva, barem kada se radi o ispitanicima koje je ova anketa zahvatila.

5. Kada ste bili u drugom delu grada osećali ste se:	Mitrovica		Mostar	
	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) sigurno	0	3	55	33
b) nesigurno	36	18	2	7
c) prijatno	1	8	11	21
d) neprijatno	6	13	6	6
e) zbunjeno	5	6	4	4
f) nemam stav	2	10	16	14
g) nešto drugo	1	2	3	5
	51	60	97	90

I kod ovog pitanja se odmah nameću razlike između Mostara i Mitrovice. Naime, u Mostaru je najveći broj anketiranih izjavio da su osećanja koja imaju prilikom prelaska u drugi deo grada pozitivna – bilo da je reč o osećaju sigurnosti ili prijatnosti.

U Mitrovici, i to ponajviše na severu, ispitanici koji su se odlučivali na prelazak su se uglavnom osećali nesigurno, a zatim i neprijatno. Samo su tri (3) ispitanika sa južne strane izjavila da se u drugom delu grada osećaju sigurno, te je jasno da su osećaji stanovnika i severne i južne Mitrovice prilikom prelaska dominantno negativni.

	Mitrovica		Mostar	
6. Kada ste prelazili u drugi deo grada ljudi su se prema vama odnosili:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) srdačno	0	4	22	16
b) prijateljski	1	6	45	39
c) neljubazno	9	5	5	1
d) neprijateljski	10	0	1	21
e) niste komunicirali pa ne znate	22	36	11	8
f) nemam stav	5	6	6	5
g) nešto drugo	4	3	7	0
	51	60	97	+90

Kada je reč o Mitrovici, očigledno je da najveći broj onih koji su prelazili (22 na severu i 36 na jugu) nisu komunicirali sa stanovnicima drugog dela grada. Ovaj podatak potkrepljuje pretpostavku da se prelazi kada za to postoji jak razlog i velika potreba, te da se odmah po zadovoljenju te potrebe građani vraćaju u svoje delove grada. Naravno, mora se imati u vidu i jezička barijera koja dodatno otežava komunikaciju. Kod većine stanovništva koja ne govori jezik zajednice kod koje se prelazi, postoji strah da će ih njihov maternji jezik "odati" i ugroziti bezbednost. Usled ove objektivne barijere ljudi se teško odlučuju da stupe u komunikaciju sa stanovnicima drugog dela grada. Osim toga, indikativno je i da je 10 Srba izjavilo da su se stanovnici južne Mitrovice prema njima odnosili neprijateljski.

U Mostaru je najveći broj ispitanika odgovorio da su se ljudi ponašali pretežno prijateljski i srdačno, odnosno da su imali pozitivan stav. Ipak, uočljiv je i podatak da je 21 ispitanik iz zapadnog dela Mostara izjavio da su se ljudi u drugom delu grada prema njima odnosili neprijateljski, što ukazuje na činjenicu da proces ujedinjenja i prevazilaženja posledica rata još uvek traje. Takođe, interesanto je da i u Mostaru, u kojem je jezička barijera neuporedivo manja, postoji deo ljudi koji i kada pređe na drugu stranu izbegava da komunicira sa tamošnjim stanovništvom, što govori da ovi ispitanici prelaze samo kada bi trebalo da završe neki posao ili obavezu, ne pokazujući pritom interesovanje ili želju da ulaze u dublje odnose sa stanovnicima drugog dela grada.

	Mitrovica		Mostar	
7. Ljude u drugom delu grada doživljavate kao:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) bliske	0	5	23	18
b) strane	23	29	9	12
c) prijateljski nastrojene	2	8	30	34
d) neprijateljski nastrojene	67	11	10	7
e) nemam stav	6	33	23	23
f) nešto drugo	2	14	5	6
	100	100	100	100

Kada se ima u vidu kontekst Mitrovice i Mostara, odgovori dobijeni na ovo pitanje ne predstavljaju veliko iznenađenje. U severnoj Mitrovici je najveći broj anketiranih rekao da ljude sa južne strane doživljava ili kao strane (23) ili neprijateljski nastrojene (67). Iako su i pre martovskih događaja, srpska i albanska zajednica gajile međusobnu netrpeljivost i neprijateljstvo, 17. mart je doprineo još većoj polarizaciji.

Dakle, martovski događaji su pojačali osećaj nesigurnosti srpske zajednice, koja je i kroz ovu anketu, izrazila sumnju u dobronamernost građana albanskog dela Mitrovice. Slika ovako niskog stepena poverenja se projektuje i kroz činjenicu da u Mitrovici, u oba dela, praktično ne postoji komunikacija između srpske i albanske zajednica već pet godina, te je za očekivati da će stepen poverenja biti niži što je vremenska distanaca veća. Ovaj zaključak je potkrepljen podatkom da je i na južnoj strani veliki broj anketiranih rekao da su za njih stanovnici sa severa stranci (29), ili da nemaju stav (33), što ukazuje na izvesnu ambivalentnost, odnosno odsustvo bilo kakvog odnosa prema drugoj zajednici.

U Mostaru je više od polovine anketiranih izrazilo pozitivan stav prema ljudima iz drugog dela grada, s tim što je iznenađujuće veliki broj onih koji su rekli da po ovom pitanju nemaju stav. Ovaj rezultat najverovatnije ukazuje da ni u Mostaru proces uspostavljanja poverenja još uvek nije završen, te da postoji nemali broj ljudi koji još uvek zadržavaju distancu prema pripadnicima druge(ih) zajednica.

8. Da li ste Vas grad pre rata doživljavali kao:	Mitrovica		Mostar	
	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) etnički podeljen	44	34	2	1
b) etnički nepodeljen	28	9	77	75
c) u granicama tolerancije	24	40	13	17
d) nemam stav	4	11	6	5
e) nešto drugo	0	6	2	2
	100	100	100	100

Odgovor na ovo pitanje možda najjasnije podvlači razlike i specifičnosti Mitrovice u odnosu na Mostar. Građani Mostara su u ogromnom broju izjavili da je njihov grad pre rata bio etnički nepodeljen (77 na istoku i 75 na zapadu) ili u granicama tolerancije (13 na istoku i 17 na zapadu), što ukazuje da su zajednice živele ne jedna pored druge, već istinski povezane (o čemu govori i svaki treći sklopljeni mešoviti brak), a što dalje predstavlja dobar temelj za izgradnju poverenja koje je ionako u prošlosti postojalo.

U Mitrovici su rezultati prilično raznoliki. Najveći broj Srba je izjavio da je grad bio etnički podeljen (44), a isti odgovor je dao i veliki broj Albanaca (34). Ipak, najveći broj Albanaca smatra da je etnička situacija bila u granicama tolerancije (40). Vrlo mali broj Albanaca doživljava Mitrovicu pre rata kao etnički nepodeljen grad (9), dok je ovaj broj na severu Mitrovice značajan (28).

Nekoliko stvari se mora imati na umu kada je Mitrovica u pitanju. Prvo, srpska i albanska strana nemaju isto vremensko određenje rata, što je dodatni problem prilikom razmatranja odgovora na ovo pitanje. Nadalje, preovlađujući stav jeste da je specifična podela oduvek postojala – tačno se znalo koja strana šetališta je bila srpska, a koja albanska, znali su se delovi grada u kojima su pretežno živele srpska ili albanska zajednica, a najbolji indikator je zanemarljiv broj mešovityh brakova.

	Mitrovica		Mostar	
9. Da li biste ponovo želeli da živite kao pre izbivanja sukoba?	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) da	29	32	89	79
b) ne	58	49	10	12
c) nešto drugo	13	19	1	9
	100	100	100	100

U Mostaru je, uprkos ratu koji je trajao tri godine, veliki broj ispitanika sa obe strane (89 na istoku i 79 na zapadu) izjavio da bi rado živio kao pre rata, što ponovo ukazuje na činjenicu da su ljudi bili zadovoljni životom kojim su živeli.

U Mitrovici je odnos bitno drugačiji – najveći broj i Srba i Albanaca su se jasno izjasnili da ne žele da žive kao pre izbivanja sukoba. Ipak, nije zanemarljiv broj onih koji su se opredelili za opciju nešto drugo, naglašavajući da je povratak na staro neprihvatljiv i da se ne može ponovo živeti na isti način kao pre izbivanja sukoba.

	Mitrovica		Mostar	
10. Da li verujete da je moguć zajednički život:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) da	8	77	75	62
b) ne	81	5	15	21
c) nemam stav	9	15	5	12
d) nešto drugo	2	3	5	5
	100	100	100	100

Odgovori dobijeni na ovo pitanje na prvi pogled deluju jasno i ne ukazuju na potrebu za dodatnim objašnjenjem. Kada je u pitanju Mostar, sa velikom sigurnošću se može tvrditi da je upravo tako jer više od polovine ispitanika smatra da je zajednički život moguć (75 na istoku i 62 na zapadu). Iako su ispitanici na istočnoj strani u većem broju izražavali pozitivan stav, ipak se u Mostaru ne radi o velikim odstupanjima. Nadalje, u prilog tome govori i činjenica da se u Mostaru ne radi samo o deklarativnom izjašnjavanju u korist zajedničkog života, već su u samom gradu vidljivi efekti delimično ostvarenog zajedništva, a tu se pre svega misli na administrativno ujedinjenje grada.

Kada je reč o Mitrovici, dobijeni rezultati su gotovo frapantno različiti i stvaraju sliku jedne zajednice (srpske) koja je potpuno zatvorena i nepopustljiva, i druge (albanske) koja je otvorena i spremna na zajednički život. Ipak, realnost u Mitrovici dobrim delom opovrgava ove rezultate. Naime, u severnom delu grada žive Albanci što je kontradiktorno sa većinski izraženim stavom srpskih ispitanika, dok u južnom delu nema srpskih stanovnika što je više nego kontroverzno u odnosu na čak 77 ispitanika koji su rekli da veruju da je zajednički život moguć.

Zaključak koji se nameće jeste da su na ovom pitanju ispitanici uglavnom promovisali političke poruke. Na albanskoj strani je to poruka o spremnosti na multietničnost koja se nameće kao obaveza i često pominjani standard od strane međunarodne zajednice, dok je sa srpske strane to izražena bojazan od moguće nezavisnosti Kosova. Naime, severna Mitrovica je poslednje urbano "utočište" za srpsku populaciju na Kosovu i većina stanovnika smatra da bi zajedničkim životom bio ugrožen njihov opstanak.

Takođe, postoji nepodeljeno mišljenje da bi verovatno veći broj ispitanika na srpskoj strani dao pozitivan odgovor na pitanje mogućnosti suživota, da je anketa rađena pre martovskih događaja koji su uzdrmali koncept multietničnosti.

11.Sloboda kretanja, bezbednost, normalan život u gradu zavisi od:	Mitrovica		Mostar	
	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) stanovnika	20	11	31	34
b) lokalne vlasti	2	0	8	4
c) državne vlasti	3	0	3	4
d) međunarodne zajednice	23	6	0	8
e) ekonomskog razvoja	6	5	6	9
f) svih činilaca zajedno	43	73	48	35
g) nešto drugo	3	4	1	5
h) nemam stav	0	1	3	1
	100	100	100	100

Na pitanje koje je trebalo da fokusira ključni faktor od kojeg zavisi sloboda kretanja, bezbednost i normalan život u gradu, najveći broj ispitanika se odlučio za najneutralniju varijantu, podvlačeći da su za ovaj proces podjednako važni i stanovnici, lokalne vlasti, državne vlasti, međunarodna zajednica i ekonomski razvoj. Indikativno je da je broj ispitanika koji su izabrali ovu opciju svuda dosta ujednačen i ne prelazi 50%, dok u južnoj Mitrovici on dostiže broj od čak 73 ispitanika. U Mostaru je, sudeći po rezultatima ankete, stepen svesti o ulozi građana u ovim procesima prilično veliki pa više od 30 ispitanika iz oba dela grada smatra da stanovnici igraju presudnu ulogu u obezbeđivanju normalnog života. Nešto manji, ali ipak značajan je i broj ispitanika u severnoj Mitrovici (20) koji su se opredelili za ovu opciju, izražavajući na taj način visok nivo svesti o ulozi građana u normalizaciji života.

Najinteresantniji su ipak podaci o uticaju međunarodne zajednice, i to naročito kada se imaju u vidu rezultati iz severne Mitrovice. Čak 23 ispitanika su apostrofirala da na njihovu bezbednost najviše utiče međunarodna zajednica. Ovaj rezultat je posledica zavisnosti srpske zajednice od pomoći međunarodne zajednice i to kada se radi čak i o ostvarivanju osnovnih ljudskih prava – slobodi kretanja i pravu na život. Interesantno je takođe da je došlo do značajnih pomeranja u stavovima Albanaca i Srba prema međunarodnoj zajednici. Naime, nakon bombardovanja 1999. godine, Albanci su imali dominantano pozitivan odnos prema međunarodnoj zajednici koju su doživljavali kao oslobodioce, dok su Srbi iste doživljavali kao okupatore. Nekoliko godina kasnije, albanska zajednica priželjkuje nezavisnost i smatra da je međunarodno prisustvo na Kosovu nepotrebno, te ih samim tim više ne doživljava kao saveznike. Sa druge strane, Srbi u prisustvu međunarodne zajednice vide jedinu mogućnost za kakav-takav opstanak na području Kosova.

	Mitrovica		Mostar	
12. Lokalne vlasti na situaciju u gradu utiču:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) stabilizirajuće	23	84	18	25
b) destabilizirajuće	36	2	41	46
c) nemam stav	37	12	33	27
d) nešto drugo	4	2	8	2
	100	100	100	100

Odgovori dobijeni na pitanje o ulozi lokalnih vlasti u Mitrovici i Mostaru su prilično različiti. Za veliku većinu ispitanika iz južnog dela Mitrovice lokalne vlasti utiču stabilizirajuće, dok su se građani severne Mitrovice uglavnom izjasnili negativno o ovom nivou vlasti. Ovde je važno napomenuti i to da su na južnoj strani predstavnici lokalne vlasti izabrani na kosovskim izborima, dok su na severu imenovani od strane međunarodne zajednice, pa su razumljivi ovakvi odgovori ispitanika s obzirom da je u pitanju nametnuto rešenje.

Istovremeno, i u Mostaru je najveći broj onih koji su se o radu lokalnih vlasti izjasnili negativno, što je delom posledica relativno skoro formiranih zajedničkih institucija. Naime, lokalni izbori su se u Mostaru održali na jesen 2004. godine, a lokalni organi vlasti su uglavnom tek formirani ili su u procesu formiranja.

	Mitrovica		Mostar	
13. Kosovske privremene institucije / vlasti BiH na situaciju u gradu utiču:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) stabilizirajuće	3	77	17	19
b) destabilizirajuće	78	4	36	48
c) nemam stav	17	15	42	25
d) nešto drugo	2	4	5	8
	100	100	100	100

Kod pitanja o uticaju kosovskih privremenih institucija, odnosno BiH vlasti, odgovori ispitanika su bili slični kao u prethodnom pitanju. U oba dela Mostara, kao i u severnoj Mitrovici, veliki broj ispitanika je izrazio negativan stav ili je rekao da nema stav u vezi sa ovim pitanjem. Samo su anketirani u južnom delu Mitrovice u velikom procentu (77) rekli da državne, u ovom slučaju kosovske privremene institucije deluju stabilizirajuće. Ovaj se rezultat takođe može čitati sa političkim podkontekstom – za predstavnike albanske zajednice vrlo je važno pokazati da su kosovske privremene institucije kadre da preuzmu odgovornost da vode društvo, dok je za Srbe ključno da se pokaže da kosovske privremene institucije nisu sposobne da samostalno rade u interesu svih zajednica.

	Mitrovica		Mostar	
14.Međunarodna zajednica na situaciju u gradu utiče:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) stabilizirajuće	18	37	37	27
b) destabilizirajuće	61	11	16	31
c) nemam stav	21	43	33	28
d) nešto drugo	0	9	14	14
	100	100	100	100

Iako u mnogo čemu zavise od pomoći međunarodne zajednice, većina ispitanika iz severne Mitrovice je izrazila negativan stav u odnosu na ovog aktera. Prema mišljenju najvećeg broja srpskih ispitanika (61), ovaj stav je posledica, pre svega, nedovoljno definisane misije međunarodne zajednice na Kosovu, nedostatka jasne strategije, neuspeha međunarodne zajednice da zaštiti osnovna ljudska prava kao što su bezbednost i sloboda kretanja. Istovremeno, stanovnici južne Mitrovice su u najvećem broju rekli da je uticaj međunarodne zajednice ili pozitivan (37) ili da nemaju stav (43), što govori da je albanska zajednica još uvek relativno naklonjena međunarodnoj zajednici, mada je primetna izvesna promena u njihovom stavu.

Stanovnici istočnog Mostara su u najvećem procentu (37) rekli da međunarodna zajednica deluje stabilizirajuće, što je verovatno posledica činjenice da su međunarodne snage zaustavile rat i stradanja u BiH. Ispitanici na zapadnoj strani Mostara su bili skeptičniji po pitanju međunarodne zajednice, pa se najveći broj izjasnio negativno (31). Takođe, bilo je dosta onih koji su smatrali da se ne može davati pozitivna ili negativna ocena, već da međunarodna zajednica ponekad deluje stabilizirajuće, dok u drugim situacijama destabilizira grad.

	Mitrovica		Mostar	
15. Zajednički ekonomski interesi bi:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) bili faktor zbližavanja zajednica	32	63	82	63
b) ne bi bitnije uticali na situaciju	35	4	8	17
c) zajednice ne bi podržale takvu opciju	24	5	5	9
d) nemam stav	9	17	4	10
e) nešto drugo	0	11	1	1
	100	100	100	100

Zajednički ekonomski interesi su za stanovnike Mostara i južne Mitrovice očigledno preduslov za zbližavanje zajednica i normalizaciju odnosa. Takav odgovor je naročito izražen u istočnom delu Mostara gde su čak 82 anketirana izabrala ovaj odgovor. U severnoj Mitrovici je najveći broj ispitanika rekao da zajednice ne bi podržale takvu opciju (24) ili da zajednički ekonomski interesi ne bi bitnije uticali na situaciju (35), što se može tumačiti stavom da je pitanje bezbednosti iznad svih drugih pitanja, te da tek kada se stvore uslovi za normalan i siguran život može biti reči o ekonomiji. S obzirom da je u Mostaru prvi korak već napravljen, jasno je da će se sve zajednice okrenuti ka racionalnim rešenjima, stavljajući ekonomske interese na prvo mesto. Dakle, tek tamo gde se ne mora razmišljati o opstanku moguće je preći u fazu "tržišne utakmice" i "govora novca".

	Mitrovica		Mostar	
16. Koliko NVO i njihovi projekti utiču na zbližavanje zajednica i normalizaciju života	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) ne odgovaraju potrebama zajednice	17	10	7	17
b) delimično odgovaraju potrebama zajednice	49	51	57	50
c) potpuno odgovaraju potrebama zajednice	5	12	9	7
d) nemam stav	29	24	22	22
e) nešto drugo	0	3	5	4
	100	100	100	100

Najveći broj ispitanika i u Mostaru i u Mitrovici je ocenio učinak nevladinih organizacija u zbližavanju zajednica kao delimično pozitivan. Broj onih koji su ovako odgovorili je gotovo ujednačen, tako da je moguće zaključiti da nevladine organizacije imaju značajnu ulogu u društvu. Ako se ima u vidu kratka tradicija nevladinog sektora u BiH, a naročito na Kosovu, jasno je da su rezultati ankete ohrabrujući.

Međutim, neophodno je da nevladine organizacije postanu vidljivije lokalnom stanovništvu, da budu što je moguće manje zatvorene i elitistički nastrojene. U tom smislu, važno je raditi sa onim delom populacije koji nema stav, jer su oni uglavnom nedovoljno obavešteni o mogućnostima, kapacitetima i projektima koje sprovodi nevladin sektor.

	Mitrovica		Mostar	
17. Da li ste za zbližavanje zajednica:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) da	12	91	87	72
b) ne	64	1	6	5
c) nemam stav	22	7	6	23
d) nešto drugo	2	1	1	0
	100	100	100	100

Kao i u mnogim prethodnim pitanjima, i ovde se već na prvi pogled uočava razlika između Mostara i Mitrovice. U Mostaru su se obe zajednice u visokom procentu izjasnile pozitivno kada je u pitanju zbližavanje zajednica, što svedoči o ostvarenom širem konsenzusu u društvu, o spremnosti svih zajednica na ovaj korak, i nepostojanju skrivenih političkih poruka.

U Mitrovici, naprotiv, rezultati govore o dijametralno različitim stavovima srpske i albanske zajednice. Dok se prva u najvećem broju izjasnila protiv zbližavanja, druga je gotovo jednoglasno podržala ovu ideju. Neverovatno izgleda podatak da su ispitanici iz južnog dela Mitrovice spremniji na zbližavanje zajednica nego što su to stanovnici Mostara u kojem se i de facto ovaj proces odvija već nekoliko godina.

Očito je da su stanovnici Mitrovice i prilikom odgovaranja na ovo pitanje izražavali politički stav – Srbi strah da će izgubiti poslednje urbano utočište, a Albanci poslali političku poruku koju od njih očekuje međunarodna zajednica, u vezi sa mogućnošću normalnog života za sve stanovnike Mitrovice, čime bi se, po njihovom mišljenju, stvorili uslovi za ujedinjavanje grada.

	Mitrovica		Mostar	
18. Kakvi projekti bi doprineli zbližavanju zajednica:	Sever	Jug	Istok	Zapad
a) ekonomski	51	38	49	51
b) kulturno – sportski	18	3	21	16
c) politički	15	7	8	10
d) nešto drugo	16	52	22	23
	100	100	100	100

U ovom slučaju metodološki nisu ponuđeni adekvatni odgovori, pa su ispitanici pri odgovaranju na pitanje koristili princip “eliminacije najgoreg rešenja”. Iako su srpski ispitanici u svim prethodnim pitanjima dali negativnu ocenu različitih nivoa vlasti na Kosovu, ipak je njih 15 dalo prednost političkim projektima u procesu zbližavanja zajednica, čime su nedvosmisleno poslali političku poruku.

Najveći broj albanskih ispitanika je izabrao opciju nešto drugo, pri čemu su najčešće smatrali da su za zbližavanje zajednica od iste važnosti svi pomenuti projekti.

Najveći broj ispitanika u sve četiri zajednice, osim u južnoj Mitrovici, je dalo prednost ekonomskim projektima kao faktoru zbližavanja zajednica.

A REALNOST JE....

Rezultati ankete sprovedene u Mitrovici su često kontradiktorni u odnosu na realnost, pa se moraju dodatno objasniti i potkrepiti empirijskim dokazima. Naime, opšte zapažanje svih koji su učestvovali u izradi brošure jeste da su odgovori ispitanika u Mitrovici uglavnom bili motivisani dominantnim političkim stavom jedne ili druge zajednice. Kod srpske zajednicu je taj stav moguće uobličiti u jednu rečenicu – strah da će se izgubiti i poslednje urbano utočište Srba, odnosno težnja da se očuva srpski nacionalni identitet na severu Kosova. Albanska zajednica je, pak, davala politički korektne poruke, i to najviše u odnosu na međunarodnu zajednicu, želeći da time pokaže kako je danas na Kosovu moguć zajednički život, kako su privremene kosovske institucije sposobne da garantuju prava svim stanovnicima Kosova, prejudicirajući na taj način konačni status Kosova, odnosno priželjkivanu nezavisnost. Odgovori albanskih ispitanika su, zapravo, na liniji često spominjanih standarda koje je međunarodna zajednica postavila kao ključni preduslov za razgovore o konačnom statusu Kosova. U tom svetlu bi trebalo posmatrati odgovore albanskih ispitanika, koji odlikavaju zahteve postavljene od strane međunarodne zajednice na Kosovu, pre nego njihove lične stavove.

Nadalje, neophodno je dodatno objasniti značenje izvesnih pojmova korišćenih u anketi, pre svega termina „zblžavanje“, koji, na osnovu mišljenja grupe koja je učestvovala u pisanju brošure, ima različite konotacije u srpskoj i albanskoj zajednici. Dominatno je mišljenje da je za albansku stranu zblžavanje ekvivalentno njihovom prelasku na sever Mitrovice i ujedinjavanju grada. Sa druge strane, Srbi strahuju od zblžavanja zajednica, jer u tome vide opasnost od asimilacije koja bi ugrozila srpski nacionalni identitet.

Da bi se dobila realna slika o Mitrovici pre i posle rata, nije dovoljno razmatrati samo rezultate ankete. Naime, Mitrovica je oduvek bila podeljen grad u kojem su se zajednice tolerisale i živele jedna pored druge, nikada istinski povezane. U prilog ovoj tezi govore empirijski podaci, a ponajviše činjenica da su mešoviti brakovi bili izuzeci, te da se nijedna zajednica nije blagonaklono odnosila prema njima. Čak i kada su sklapani, mešoviti bračni parovi su se suočavali sa velikim poteškoćama i osudama obe zajednice. Svakako da je to jedna od glavnih razlika između Mitrovice i Mostara, ali i jedna od bitnih prepreka za eventualno približavanje zajednica. Još jedna razlika, već spominjana, ali svakako ključna je i jezička barijera, drugačije kulturne matrice i mali broj dodirnih tačaka kod srpske i albanske zajednice kako pre, a naročito posle sukoba.

Sledeća važna tačka analize je struktura vlasti u Mitrovici. Naime, formalno, Mitrovica je još od 1999. godine jedna opština, iako u praksi funkcioniše kao dve. UNMIK, koji je do 2002. godine imao nadležnosti na čitavoj teritoriji Mitrovice, je posle lokalnih izbora 2002. preneo najveći deo ovlašćenja, uključujući i raspolaganje budžetom na lokalnu samoupravu. Međutim, mora se imati u vidu da kada se govori o lokalnoj samoupravi misli se samo i isključivo na albansku opštinu. Sa druge strane, pet godina kasnije, UNMIK nije pronašao adekvatno rešenje za uspostavljanje opštine na severu Mitrovice, koja bi odgovarala svim potrebama srpskog stanovništva. Umesto toga, kao prelazno rešenje je uspostavljena UNMIK administracija koja predstavlja jedinu vezu srpskog stanovništva sa južnom opštinom. Takođe, formirano je savetodavno telo u severnoj Mitrovici, koje je trebalo da bude pandan izabranoj albanskoj opštini. Ovakvo rešenje je posledica neizlaska Srba na lokalne kosovske izbore 2002. godine i, iako predviđeno kao prelazno rešenje traje i danas.

Takođe, prilikom analize lokalnih organa samouprave, neophodno je povući paralelu između Mitrovice i Mostara. Ono što je različito jeste ubrzan prenos nadležnosti na lokalne organe samouprave, ali i na privremene kosovske institucije. Naime, u Mostaru proces prenosa nadležnosti sa međunarodnih institucija na lokalne vlasti još uvek nije do kraja sproveden iako je prošlo deset godina od završetka sukoba. Jedan od najupečatljivijih primera jeste i odluka međunarodne zajednice u Mostaru da zadrži ekskluzivno pravo da preinači ili poništi bilo koju odluku donetu od strane izabranih organa gradske uprave, što nedvosmisleno upućuje na visok stepen kontrole. Sa druge strane, na Kosovu je međunarodna zajednica primenila drugačiji princip. Iako je prošlo tek pet godina nakon sukoba na Kosovu, međunarodna zajednica je svoju ulogu, barem kada je u pitanju južna opština, svela samo na nadgledanje rada lokalne samouprave.

Dakle, osim rezultata istraživanja javnog mnjenja, za razumevanje mitrovačke realnosti bilo je neophodno ponuditi dodatna pojašnjenja, pa se u tom svetlu imaju posmatrati sve gore navedene opservacije.

PORTRET MITROVICE

Područje Mitrovice je zbog izuzetnih prirodnih uslova, leži na rekama Sitnici i Ibru, bilo naseljeno još od davnih vremena. Poznato je da je u vreme rimske uprave nad ovim krajevima područje Mitrovice bilo značajan rudarski i saobraćajni centar, a činio ga je veći broj naselja. U periodu srpske srednjovekovne države ova oblast, nakon više vekova, ponovo postaje značajna, i tada se razvija Trepča kao veliki rudarski i trgovački centar. U 15. veku, malo seosko naselje Dmitrovica se prvi put pojavljuje u pisanim izvorima kao Mitrovica. Tokom osmanlijske vladavine Mitrovica postaje kasaba sa razvijenim zanatstvom i trgovinom. Nakon balkanskih ratova, porazom Turske, područje Mitrovice ulazi u sastav Kraljevine Srbije.

Mitrovica leži na 42,53 stepena severne geografske širine i 20,50 stepeni istočne geografske dužine na nadmorskoj visini od 510 metara i pod uticajem je umereno kontinentalne klime.

Kada je reč o etničkoj strukturi Mitrovice, barem kada je u pitanju period od završetka drugog svetskog rata, ponuđeni su podaci prema izvršenim popisima stanovništva.⁴ Popisi iz 1948., 1961., 1971., i 1981. i 1991. godine urađeni su od strane Saveznog zavoda za statistiku⁵:

God.	Albanci	Srbi	Crnogorci	Turci	Muslimani	Romi	Hrvati	Slovenci	Ostali
1948.	7.500	4.689	851	-	-	95	135	66	901
1961.	35.015	28.923	2.708	1.674	716	-	-	-	1.589
1971.	52.285	30.128	2.509	871	2.607	1.305	-	-	1.263
1981.	66.528	25.929	2.000	789	4.519	4.330	-	-	1.227
1991.	82.837	10.698	-	431	5.205	4.851	-	-	-

Rezultati svih sprovedenih popisa stanovništva izraženi u procentima izgledaju ovako:

God.	Albanci	Srbi	Crnogorci	Turci	Muslimani	Hrvati	Slovenci	Romi	Ostali
1948.	53, 9%	30%	5, 9%	-	-	0, 9%	0, 5%	0, 8%	8%
1961.	49, 6%	41, 0%	3, 8%	2, 4%	1%	-	-	-	2, 1%
1971.	57, 5%	33, 1%	2, 8%	0, 9%	2, 8%	-	-	1, 1%	1, 3%
1981.	63, 2%	24, 6%	1, 9%	0, 7%	4, 3%	-	-	4, 1%	1, 2%
1991.	78%	10, 2%	-	0, 4%/	4, 96%	-	-	4, 63%	-

Nakon 1991. godine, nije sproveden ni jedan zvaničan popis stanovništva, te je tako nemoguće dati precizan podatak o broju i veličini različitih etničkih zajednica u Mitrovici. Ipak, procenjuje se da je 1998. godine, u opštini Mitrovica živelo 95.231 Albanaca, 10.447 Srba, 2.000 Muslimana slovenskog porekla, 545 Roma i 600 Turaka.⁶

Relevantni podaci o broju srpskog stanovništva u Mitrovici praktično ne postoje, jer se od ratnih dešavanja 1999. godine desilo veliko pomeranje stanovništva, pa je značajan broj Srba, iz drugih delova Kosova, raseljen u severnu Mitrovicu. Po nezvaničnim procenama, ali i po podacima Koordinacionog centra, broj Srba u severnom delu Mitrovice ide i do 23.000. Treba naglasiti da se broj stanovnika u

⁴ Prvi popis stanovništva iz 1948. godine je zahvatio samo gradsko stanovništvo, dok su ostali uključivali i prigradska i seoska područja.

⁵ Popis stanovništva iz 1991. godine je bojkotovao od strane albanskog stanovništva na Kosovu

⁶ Ponuđeni podaci su uzeti iz profila opštine koje je uradio OSCE (Municipality Profile), juli 2004.godine

Mitrovici znatno povećao onda kada je Prištinski Univerzitet, koji je bio privremeno premešten u Srbiju, vraćen na Kosovo, ovog puta u Mitrovicu. Takođe, povećanju broja populacije severne Mitrovice su doprinela i martovska dešavanja, kada je veliki broj Srba raseljen iz nekoliko enklava na Kosovu u kojima su živeli.

Ni broj albanskog stanovništva u južnom delu Mitrovice nije moguće sasvim precizno utvrditi, jer je tokom ratnih i posleratnih zbivanja deo Albanaca sa severa raseljen u drugi deo grada. Takođe, nije mali broj Albanaca koji su došli u južnu Mitrovicu iz drugih delova Kosova, pre svega migrirajući iz ruralnih u urbane sredine.

Za bolje razumevanje sadašnje situacije u gradu poslužiće i sledeće informacije. Grad Mitrovica podeljen je rekom Ibar na severnu, srpsku i južnu, albansku stranu. Na južnoj strani stanovništvo je gotovo potpuno albansko, osim malog broja Bošnjaka i Aškalija, dok Srba na jugu nema. Na severnoj strani većinsko stanovništvo je srpsko, zatim su tu Bošnjaci, Romi, Aškalije, Turci i Albanci kojih ima oko 2.000, mahom u Bošnjačkoj mahali, Tri solitera, i Mikronaselju. Severni i južni deo grada od rata na ovamo žive praktično odvojeno sa minimalnim mešanjem stanovništva. Na centralnom gradskom mostu postoji punkt KFOR-a koji kontroliše prelaske sa jedne na drugu stranu. Grad je i administrativno podeljen tako da praktično postoje dve opštine koje rade svaka na svojoj strani.

Kada je reč o privredi, u Mitrovici danas nema industrije, koja je do rata bila stožer ekonomskog razvoja. Poslednjih nekoliko godina, uprkos prirodnim potencijalima, mitrovački region je u fazi stagnacije.

PORTRET MOSTARA

Grad Mostar, političko, finansijsko i kulturno središte Hercegovine, smešten je u podnožju obronaka planina Veleža, Huma i Čabulje, u dolini reke Neretve, na nadmorskoj visini 60-80 metara. Mostar gotovo da ima idealan položaj jer je od Jadranskog mora udaljen svega 60 kilometara, a ima odlične veze i sa svim glavnim centrima u BiH i regionu. U samom gradu i okolini nalaze se važni lokaliteti koji imaju neprocenjivu kulturno-istorijsku važnost i koji svedoče o životu na ovom području.

Mostar je vekovima bio na raskrsnici različitih civilizacija, čiji se uticaj može videti na svakom koraku u ovom gradu. Nadalje, vrlo povoljna, mediteranska klima i veliki broj sunčanih dana, ovaj kraj su izdvojile kao povoljan za razvoj vinogradarstva i turizma, što su i bile najznačajnije privredne grane u Mostaru.

Mostar je, i u vreme turske vladavine, bio jedan od značajnih administrativnih i komercijalnih centara Hercegovine u 16. veku. Pod austrijsku upravu potpada 1878. godine, a u sastav Kraljevine SHS ulazi nakon prvog svetskog rata.

Ime Mostara se vezuje za nadaleko poznati Stari most (Mostari-čuvari Starog mosta), glavni simbol grada, koji je izgradio otomanski sultan Sulejman Veličanstveni tokom 16. veka. Ovaj most je srušen 1993. godine, tokom ratnih dešavanja u gradu, da bi ponovo bio obnovljen 2004. godine.

Nakon drugog svetskog rata, u Mostaru su osnovni stubovi ekonomskog razvoja bili proizvodnja duvana, boksita, vina i aluminijumskih proizvoda. Posebno razvijena ekonomska grana pre raspada Jugoslavije u Mostaru je bila vazduhoplovna industrija, fabrika «Soko».

Iako smo pokušavali da nađemo podatke o popisu stanovništva Mostara pre 1991. godine, u tome nismo uspeali, jer su bili dostupni samo podaci koji se odnose na čitavu Bosnu i Hercegovinu. Prema popisu iz 1991. godine, broj i struktura stanovnika Mostara je bila sledeća:

Godina	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ostali
1991.	43.931 (34,8%)	42.648 (33,8%)	23.909 (19%)	15.579 (12,4%)

Na osnovu nezvaničnih procena iz 2004. koje smo dobili u Mostaru, sadašnja situacija u gradu izgleda ovako:

Godina	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ostali
2004.	50.022	50.935	3.644	856

Grad Mostar je nakon okončanja rata bio podeljen na istočni, muslimanski i zapadni, hrvatski deo. Linija razdvajanja, uprkos brojnim zabludama, nije išla dolinom reke Neretve. Tokom poratnih godina Mostar je bio pod direktnom kontrolom međunarodne zajednice, odnosno Evropske unije, koja tek od 2004. godine počinje da prenosi veliki deo ovlašćenja na grad, čime se ubrzano radi na procesu ujedinjenja Mostara.

Tokom 2004. godine, doneta je odluka o administrativnom ujedinjenju grada, koja je dotadašnjih šest opština (tri sa hrvatskom i tri sa bošnjačkom nacionalnom većinom) u oba dela grada, objedinila u jednu, jedinstvenu opštinu. Održani su i prvi lokalni izbori organizovani samostalno, bez direktnog uplitanja međunarodne zajednice. Proces ponovnog stvaranja jedinstvenog grada je još uvek u toku, pa se formiranje svih zajedničkih ustanova i institucija tek očekuje. Naravno, čitav proces je dobrim delom kreiran od strane međunarodne zajednice, koja je ujedno i glavni nadzornik svih aktivnosti koje se u ovom smeru preduzimaju.

REZIME SASTANAKA ODRŽANIH U MOSTARU

Sastanak sa predstavnicima medija

U Mostaru su zastupljene uglavnom komercijalne televizijske stanice, što je posledica potražnje i tržišnog razmišljanja. Dakle, u proteklih par godina, a naročito od formalnog ujedinjenja grada ide se linijom brisanja nacionalnih prefiksa iz medija.

Kada je vlasnička struktura u pitanju, i to pre svega radio stanica, uglavnom se radi o privatnim stanicama, te tako postoje svega tri javne radio stanice.

Štampani mediji, dnevne novine, nedeljnici, uglavnom dolaze iz čitave BiH, iako je takođe veliki upliv hrvatske štampe (Slobodna Dalmacija, Večernji list, itd.) što u neku ruku govori o specifičnoj vrsti „interesne zone“. Jedini mostarski dnevnik „Dnevni list“ se distribuira na prostoru čitave BiH, ali ne spada u najtiražnije. Postoji i nekoliko važnih novinskih agencija.

Ključno mesto u medijskom prostoru Mostara, ali i BiH u celini, zauzima Centralna regulatorna komisija (CRA), koja propisuje uslove i kriterijume za rad svih medija. Ova komisija se nije libila da cenzuriše sve one programe za koje je smatrala da su eventualno provokativni, diskriminišući ili da propagiraju „jezik mržnje“. Uticaj CRA je svakako veći na elektronske medije. Sa druge strane, štampani mediji nisu toliko kontrolisani, pa se „jezik mržnje“ još uvek može pronaći.

Radio 088, lokalni mostarski radio je prvi, na inicijativu međunarodne zajednice, počeo sa programima koji su imali za cilj zbližavanje zajednica. Pre četiri godine je ovaj radio koncipiran tako da u njemu rade pripadnici svih etničkih zajednica koji su davali jedinstvenu informaciju, informaciju iz oba dela grada.

Proces ujedinjavanja medija je počeo još pre pet, šest godina, na teritoriji čitave BiH, a paralelno se dešava i u Mostaru. Iako su učinjeni znatni pozitivni pomaci, još uvek se ne može govoriti o potpuno jedinstvenom medijskom prostoru.

Osnovna prepreka sa kojom se bosanski mediji danas suočavaju jeste tržišna utakmica koja nameće svoja pravila. Mediji se nalaze u kritičnoj fazi u kojoj se gotovo u potpunosti izgubila edukativna funkcija, ukazivanje na prave vrednosti i ključne probleme društva.

Sastanak sa predstavnicim nevladinih organizacija

Nevladine organizacije u Mostaru počinju sa radom odmah posle rata, i to najviše na inicijativu međunarodne zajednice i donatora koji su prepoznali potrebu da se zahvati onaj deo društva koji ne može biti pokriven radom vladinih (državnih) institucija. Iako ne postoje precizni podaci o broju registrovanih nevladinih organizacija u Mostaru, postoji čitav niz onih koji već duži period rade uspešno.

Danas, kao i u vreme kada su nastajale, mostarske nevladne organizacije, i dalje rade u onim delovima društva gde su najakutniji problemi. One iniciraju projekte od važnosti za lokalnu zajednicu, jer su najbliže stanovništvu i mogu jasno da prepoznaju njegove potrebe.

Jedan od dobrih primera iz prakse jeste svakako organizacija Mladi Most, koja je nastala 1994. godine kada su u Mostar došli volonteri iz Holandije i Nemačke, da prenesu iskustva i pomognu izgradnju organizacije koja bi okupljala omladinu. Osnovna ideja je bila da se stvori siguran prostor, mesto na kojem bi se bez problema održavali sastanci mladih, i gde bi se razmenjivale ideje i pripremali projekti. Većina realizovanih projekata su socio-kulturnog karaktera, barem kada je omladina u pitanju. Takođe, organizuje se mnoštvo sastanaka uz učešće mladih, sa osnovnim ciljem da se uspostave komunikacija i poverenje.

Problemi sa kojima su se suočavale nevladne organizacije pre nekoliko godina nisu isti kao danas. Do pre svega četiri godine, najveća prepreka je bila pridobiti lokalnu zajednicu, razbiti nepoverenje, a danas je to već pitanje nedostatka finansijskih sredstava. Donatori se u poslednje vreme povlače, koncentrišući fondove na druga „goruća“ društva, a i kada se ne povlače, teško razumeju lokalne potrebe.

Drugi dobar primer iz prakse jeste organizacija Centara civilnih inicijativa koja je takođe nastala uz podršku međunarodne zajednice. Većina aktivista je prvo radila u NDI, pa su onda započeli samostalnu aktivnost. NDI im je pomogao da se okupe, osmisle ideje i stvore mrežu kancelarija u Mostaru, Sarajevu, Banja Luci i Tuzli. Danas su se Centri civilnih inicijativa proširili i imaju kancelarije u deset gradova u BiH. Iako je koncept po kojem se radi multietnički, nikada nisu postojali „nacionalni ključevi“, koji bi precizno određivali broj Bošnjaka, Hrvata i Srba koji se mora zaposliti. Osnovni kriterijum je bila volja da se radi na implementaciji onih projekata koji su od važnosti za lokalnu zajednicu, ali i za čitavo stanovništvo BiH. Dakle, multietničnost je bila krajnji rezultat, a nikako cilj sam po sebi.

Iskustvo gotovo svih nevladinih organizacija u Mostaru govori da je poželjno prvo raditi na manje bolnim temama da bi se prešlo na osetljivije. Ekonomski procesi bi u tom smislu svakako trebalo da prethode rešavanju društvenih problema.

Insistiranje na multietničnosti ne donosi rezultate. Ukoliko takvi projekti imaju zadovoljenu formu ali ne i sadržinu, oni ne mogu bitno uticati na stavove lokalne zajednice. Zbog toga je potrebno da nevladne organizacije budu dosledne u kontaktima sa donatorima i da, prethodno ispitavši potrebe zajednice, insistiraju na najracionalnijim pristupima. Građanske inicijative su se u praksi pokazale kao najefikasnije, s tim što je pozitivno političko okruženje preduslov za realizaciju projekata.

Sastanak sa Odborom za uspostavljanje mjera poverenja

Pre godinu dana, uviđajući nefunkcionalnost podeljenog grada i ne želeći da Mostar bude upamćen kao takav, međunarodna zajednica je, u saradnji sa predstavnicima lokalne zajednice donela odluku o objedinjavanju grada Mostara, i to prvo u administrativnom pa potom i u političkom i institucionalnom smislu. Osnovni motiv je bio prevazilaženje podeljenosti, jer su podeljeni gradovi paradigma tenzija, mržnje i uvek su na svetskoj „crnoj listi“ (Belfast, Jerusalim, Mostar, Mitrovica, itd.). Podeljeni gradovi su centri koji se izbegavaju, koji ne mogu ekonomski da se razvijaju. Po završetku rata, kada se Mostar i formalno podelio na istočni i zapadni deo, ta se podela odrazila i na kulturu, politiku, a na kraju i na celokupni imidž grada (1993. - 2004.)

Prvi korak u ujedinjenju Mostara je bilo ponuditi Statut grada koji ukida opštine sa naciinalnim predznakom. Važno je napomenuti da je postojalo šest opština – tri na istočnoj, bošnjačkoj strani i tri na zapadnoj, hrvatskoj strani. Komisija za izradu novog Statuta koja je oformljena 2003. godine je uspela da se usaglasi oko predloga Statuta tek 15. 01. 2004. Na kraju, usled međusobnih prepirki i nemogućnosti da pronađu adekvatno rešenje, Statut je nametnut od strane međunarodne zajednice i visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, lorda Pedi Ešdauna. Svrha novog Statuta je bila da se promeni institucionalni i administrativni okvir, da se utvrdi jedinstveni budžet, jedinstveni urbanistički plan, zajedničke službe. No, ovi pravni instrumenti nisu dovoljni ukoliko nisu praćeni povećanjem poverenja u gradu. Zato je formiran Odbor za uspostavljanje mjera poverenja čiji je cilj upravo da prati administrativno ujedinjenje grada. I članovi Odbora su imenovani od strane Ešdauna, a na predlog gradonačelnika ili zamenika gradonačelnika Mostara, uz široke konsultacije sa svim bitnim akterima u zajednici. Članovi Odbora su pre svega uticajni i poznati, opredeljeni za jedinstven grad, spremni da ličnim primerom pokažu da je zajednički život moguć. Naravno, vodilo se računa i o etničkom balansu, ali i o starosnom i polnom.

Ideja vodilja Odbora jeste da bude vox populi, da izražava najvažnije potrebe građana. Nakon sakupljanja ideja, Odbor predlaže gradskoj upravi one projekte koji će unaprediti život u Mostaru.

Bilo bi pogrešno doživeti Odbor kao vladu u senci, alternativnu vlast, već ga treba posmatrati kao izraz građanskih inicijativa objedinjenih na jednom mestu. Ono po čemu je, između ostalog, Odbor prepoznat u Mostaru, jesu i preporuke za gradske vlasti i na njima će se u ovoj godini insistirati.

Nepodeljen stav članova Odbora jeste da odluka o ujedinjenju Mostaru nije bila nametnuta, već je predstavljala potrebu grada. Danas u Mostaru malo ko preispituje te „nametnute“ odluke. U jednom trenutku je bilo od ključne važnosti doneti odluku, jer se samo tako mogao ostvariti progres. Sada se situacija već drastično menja – međunarodna zajednica se povlači, a proces sve više postaje lokalni. Međunarodna zajednica u Mostaru uživa poverenje stanovništva, što predstavlja bitnu razliku u odnosu na Mitrovicu. Nadalje, u Mostaru proces ujedinjenja grada traje još od 1996. godine, a inegerencije se postepeno prenose na lokalne vlasti i taj proces prenosa nadležnosti još nije završen. Mišljenje predstavnika Odbora jeste da se proces prenosa nadležnosti ne sme forsirati, kao što je slučaj na Kosovu, dok god se u samoj zajednici ne stvore neophodni uslovi i ne podigne nivo svesti i sposobnosti. Da je ova pretpostavka tačna, vidi se i po tome što su prvi potpuno samostalni izbori, bez pristustva međunarodne zajednice, održani tek u jesen 2004. godine.

Međutim, najvažnije dostignuće u Mostaru jeste svakako bilo priznavanje situacije od pre početka rata. Kada se počelo sa ujedinjenjem grada kao jedino validan je uzet popis iz 1991. godine, po kojem je Bošnjaka bilo 34%, Hrvata 33%, Srba 19 %, tako da su strukture vlasti dizajnirane da odgovaraju ovakvoj etničkoj slici. To je pozitivno rešenje koje ostavlja mogućnost svim zajednicama da se vrate u Mostar.

Sastanak sa predstavnicima gradske uprave

Kao što je spomenuto, u Mostaru su se prvi put održali samostalni lokalni izbori u jesen 2004. godine, i to posle administrativnog ujedinjenja grada. Danas grad funkcioniše tako što ima predsednika Gradskog vijeća i dva zamenika (na tim funkcijama se nalaze predstavnici svih etničkih zajednica). Nadalje, gradska uprava je podeljena na pet odela koji zahvataju najvažnije oblasti, a oni na službe.

Do 1999. godine je postojao zakon o povratku koji je deklarativno rekao da svi imaju pravo da se vrate u svoje domove i da se imovina mora vratiti vlasnicima. Čak su predviđene i službe koje su se time imale baviti, ali niko nije znao kako to da sprovede u realnost. U Mostaru je proces otpočet 1999. godine i još uvek nije u potpunosti završen. Gotovo 98% imovine je vraćeno zakonskim vlasnicima. Utvrđene su procedure i rokovi za predaju zahteva za povrat imovine, ali je pre svega ustanovljena politička volja da se ovaj proces izvede uspešno. Suština procesa je bio upravni postupak, zakonski propis koji se strogo morao poštovati. Prvi korak je svakako bila revizija vlasništva stanova povratnika. Takođe, grad je napravio nekoliko hiljada novih stanova za one čije su kuće srušene ili za one koji su se nelegalno uselili u tuđe stanove. Odvojena su i značajna finansijska sredstva za iznajmljivanje stanova da bi se neko deložirao iz stana koji je okupirao. Sve ove stvari su bile potrebne da bi se tenzije i mogućnost eventualnih sukoba minimizirale. I u ovoj oblasti je uloga međunarodne zajednice bila presudna. Uspostavljena je velika kontrola rada lokalnih službenika, te su tako dva načelnika smenjena jer su opstruirali proces povratka.

Kada se govori o odnosu povratnika, može se zaključiti da je povratak interno raseljenih u Mostaru uspešan, a da je mnogo manji broj povratnika iz drugih gradova. Osnovni razlog je svakako ekonomski – nedostatak adekvatnog zaposlenja, usled čega se ljudi teško odlučuju da menjaju sredinu. Kada je u pitanju posao, jedino su državne službe sigurne jer imaju obavezu da zapošljavaju prema popisu iz 1991. godine, vodeći računa o etničkoj zastupljenosti.

Takođe, predstavnici gradske uprave su naglasili da je uloga i uticaj OSCE-a u procesu povratka u Mostar, bila ključna.

Finansijski momenat je od velike važnosti za ujedinjenje grada, te se insistiralo i na jedinstvenom budžetu i raspodeli novca. Posle rata je bilo nužno imati više opština, ali su one vremenom postale prepreka za ekonomski razvoj grada. Zajednički budžet je usvojen polovinom 2004. godine i opstao je samo zahvaljujući međunarodnoj zajednici. Budžet grada Mostara se delimično puni od lokalnih prihoda. Ipak, bez donacija međunarodne zajednice ne bi bilo moguće da se sve, budžetom predviđene aktivnosti, pokriju. Kao jedan od instrumenata za pospešivanje ekonomske situacije u gradu osnovana je Regionalna razvojna agencija koja donosi strateške planove. Mostar ima puno mogućnosti za razvoj – postojeće industrijske zone, aerodrom, puteve, vinogradarstvo, odličan položaj i klimu, sve preduslove za uspešan turizam.

Analiza nevladinih organizacija u Mostaru

Sprovedena analiza ponajviše je obuhvatila nevladine organizacije koje se bave izgradnjom poverenja i dobrom vladom i trajala je od juna prošle godine. Aktivni NVO-i u Mostaru imaju sledeće karakteristike:

- Kvalifikovano osoblje;
- Metodološki razrađen pristup;
- Dobre veze sa lokalnom zajednicom;
- Projekte zasnovane na potrebama lokalne zajednice;

Na osnovu preliminarne rezultata analize, uticaj NVO-a, barem kada su u pitanju izgradnja poverenja i dobra vladavina, nije veliki. Stoga lokalni NVO-i moraju biti bliži zajednici i moraju se oslanjati na stručnu analizu potreba. Nadalje, na osnovu dobijenih podataka o potrebama, NVO-i moraju da nauče da „upakuju“ projekte tako da oni budu prihvatljivi i donatorima.

Kada su aktivnosti mostarskih NVO-a u pitanju, one su uglavnom sledeće:

- Organizovanje seminara i radionica, uglavnom edukativnog karaktera;
- Lobiranje;
- Humanitarna pomoć;

Sastanak sa predstavnicima Cenra za mir i multietnicku saradnju

Osnovni cilj ove organizacije jeste da se na jednom mestu prikupe svi materijali koji svedoče o predratnim, ratnim i poratnim zbivanjima u Mostaru (1990. – 2000.) Centar je osnovan 16. 02. 2001. godine. Građa koja se prikuplja uključuje video materijale raznih bosanskih i međunarodnih medija, isečke iz štampe od 1990. do 2000. godine, fotografije o ratnom periodu, itd.

Neki od realizovanih projekata su:

- Dokumentarni film „Mir iz Mostara“;
- Dokumentarni film „Stari Most“, od rušenja do obnove;
- Fotomonografija Mostara;
- Izložba „Stari Most – spomenik mira“ koja je putovala širom sveta, da bi se u Mostar vratila kada je svečano otvaran Stari Most;

Takođe, ustanovljena je i Nagrada za mir, koja će se svake godine dodeljivati na dan otvaranja mosta, 23. jula, a prvi dobitnik je bio Vaclav Havel.

UPITNIK

1. Koliko često prelazite u severni / južni, odnosno istočni / zapadni deo grada?
 - a) Nisam prešao-la nikako posle rata..... 1
 - b) Svakodnevno..... 2
 - c) Često..... 3
 - d) Retko 4
2. Koji su najčešći razlozi zašto **prelazite** u drugi deo grada?
 - a) Stalno zaposlenje – redovan posao..... 1
 - b) Po potrebi..... 2
 - c) Poseta prijateljima / porodici 3
 - d) Radoznalost / šetnja 4
 - e) Nešto drugo..... 5
3. Ako ne prelazite koji su razlozi zašto **ne prelazite** u drugi deo grada?
 - a) Strah / bezbednost..... 1
 - b) Ne postoji potreba..... 2
 - c) Ne želite da idete..... 3
 - d) Nešto drugo..... 4
4. Da li ste stalno živeli u delu grada u kojem sada živite?
 - a) Da..... 1
 - b) Ne..... 2
5. Kada ste bili u drugom delu grada osećali ste se:
 - a) Sigurno 1
 - b) Nesigurno..... 2
 - c) Prijatno 3
 - d) Neprijatno..... 4
 - e) Zbunjeno 5
 - f) Nemam stav..... 6
 - g) Nešto drugo..... 7
6. Kada ste prelazili u drugi deo grada ljudi su se prema vama odnosili:
 - a) Srdačno 1
 - b) Prijateljski 2
 - c) Neljubazno 3
 - d) Neprijateljski 4
 - e) Niste komunicirali pa ne znate..... 5
 - f) Nemam stav..... 6
 - g) Nešto drugo..... 7
7. Ljude u **drugom delu grada** doživljavate kao:
 - a) Bliske..... 1
 - b) Strane..... 2
 - c) Prijateljski nastojene 3
 - d) Neprijateljski nastojene..... 4
 - e) Nemam stav..... 5
 - f) Nešto drugo..... 6
8. Da li ste vaš grad pre rata doživljavali kao:
 - a) Etnički podeljen..... 1
 - b) Etnički nepodeljen..... 2
 - c) U granicama tolerancije..... 3
 - d) Nemam stav..... 4
 - e) Nešto drugo..... 5
9. Da li biste ponovo želeli da živite kao pre izbivanja sukoba?
 - a) Da..... 1
 - b) Ne..... 2
 - c) Nemam stav..... 3
10. Da li verujete da je moguć zajednički život:
 - a) Da 1
 - b) Ne..... 2
 - c) Nemam stav..... 3
 - d) Nešto drugo..... 4

11. Sloboda kretanja, bezbednost, normalan život u gradu zavisi od:
a) Stanovnika.....	1
b) Lokalne vlasti.....	2
c) Državne vlasti	3
d) Međunarodne zajednice.....	4
e) Ekonomskog razvoja.....	5
f) Svih činilaca zajedno.....	6
g) Nemam stav.....	7
h) Nešto drugo.....	8
12. Lokalne vlasti na situaciju u gradu utiču:
a) Stabilizirajuće	1
b) Destabilizirajuće.....	2
c) Nemam stav.....	3
d) Nešto drugo.....	4
13. Kosovske privremene institucije / vlasti BiH na situaciju u gradu utiču:
a) Stabilizirajuće	1
b) Destabilizirajuće	2
c) Nemam stav.....	3
d) Nešto drugo.....	4
14. Međunarodna zajednica na situaciju u gradu utiče:
a) Stabilizirajuće.....	1
b) Destabilizirajuće	2
c) Nemam stav.....	3
d) Nešto drugo.....	4
15. Zajednički ekonomski interesi bi:
a) Bili faktor zbližavanja zajednica.....	1
b) Ne bi bitnije uticali na situaciju.....	2
c) Zajednice ne bi podržale takvu opciju.....	3
d) Nemam stav.....	4
e) Nešto drugo.....	5
16. Koliko NVO-i i njihovi projekti utiču na zbližavanje zajednica i normalizaciju života:
a) Ne odgovaraju potrebama zajednice.....	1
b) Delimično odgovaraju potrebama zajednice.....	2
c) Potpuno odgovaraju potrebama zajednice.....	3
d) Nemam stav.....	4
e) Nešto drugo.....	5
17. Da li ste za zbližavanje zajednica:
a) Da.....	1
b) Ne.....	2
c) Nemam stav.....	3
d) Nešto drugo.....	4
18. Kakvi projekti bi doprineli zbližavanju zajednica:
a) Ekonomski.....	1
b) Kulturno-sportski.....	2
c) Politički	3
d) Nešto drugo.....	4

Pol:	Ženski			Muški				
Starost:		Skala:			I	II	III	IV
Obrazovanje				Stepen:	I	II	III	
Radni status				Status:	I	II	III	IV
Da li ste religiozni	Da	Ne	Veroispovest					

Anketar:

Ime i prezime	broj grupe	
Deo grada		
Broj popunjenog upitnika:		

Ispitanik:

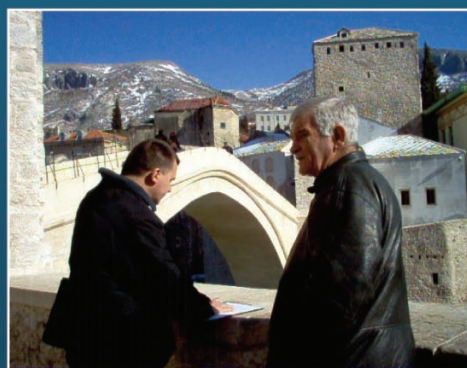
Početak projektnih aktivnosti u Mostaru

Sastanak sa odborom za civilna pitanja

Sastanak sa mostarskim nevladinim organizacijama

Anketiranje na terenu
poznati skakač sa mosta

Sastanak sa predstavnicima uprave grada

PROJEKTNI PARTNERI

NVO „Misija ljudi dobre volje“, Zvečan
tel: + 381 63 8 164 796
e-mail: pepelnica02@yahoo.com

NVO „Mitrovica“, južna Mitrovica
tel: + 377 44 146 233
e-mail: s-sadiku@yahoo.com

NVO „Sunčana strana“, Mostar
tel: + 387 61 216 449
e-mail: sunnyside@atalantbh.com

Nosioc projekta
NVO „Jelena Anžujaska“, severna Mitrovica
tel: + 381 63 8 310 318
mail: nmedic2001@yahoo.com

Donator
Britanska kancelarija Priština
Tel: 038 249 559
Faks: 038 249 779

British Office
Pristina